

POLITINĖS KOMUNIKACIJOS PRAKTINĖ PROBLEMATIKA: PREZIDENTĖS D. GRYBAUSKAITĖS RETORIKOS YPATUMAI

ANDRIUS ŠUMINAS

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, doktorantas
Vilnius University Faculty of Communication, Ph. D. Candidate
Saulėtekio al. 9, 10222 Vilnius
El. paštas andrius.suminas@gmail.com

AURELIJA VERNICKAITĖ

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas, doktorantė
Vilnius University Faculty of Communication, Ph. D. Candidate
Saulėtekio al. 9, 10222 Vilnius
El. paštas aurelija.vernickaite@kf.stud.vu.lt

„Koks yra retorikos tikslas? Jos tikslas – įtikinėjimas, kitų protų kontrolė per asmeninę įtaką ir galią. Kur mūsų galimybės tolimesnėje karjeroje?

Bare, sakykloje, ant kelmo, Senate, universitete.“

Vudrovas Vilsonas (Woodrow Wilson)

Straipsnyje apžvelgiamas vienas iš įdomių ir probleminių Lietuvos politinės retorikos atvejų – Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės retorikos ypatumai. Politinės retorikos menas nagrinėja-

mas šimtmečius, bet Lietuvos politinės retorikos tradicija turi dar pernelyg silpną mokslo tiriamąjį pamatą.

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Politinės komunikacijos klubas¹, turėdamas tikslą gilinti šiuos tyrimus, nagrinėti politinės kultūros tendencijas Lietuvoje, surengė diskusiją „Prezidentės D. Grybauskaitės politinė komunikacija ir retorika“, kurios metu savo įžvalgomis ir pastebėjimais dalijosi retorikos tyrinėtojai, politikos apžvalgininkai ir akademinės bendruomenės nariai. Tikėtina, kad artimiausiu metu atsiras ir mokslinių darbų, kuriuose bus tyrinėjamas Prezidentės D. Grybauskaitės kalbėjimas ir politinė retorika.

Reikšminiai žodžiai: politinė retorika; lyderio retorika.

Nors Lietuvoje retorika yra tyrinėjama ne vieną dešimtmetį (Regina Koženiauskienė, Irena Buckley), tačiau politinės retorikos tyrimų tradicija dar tik formuojasi. Lietuvos mokslinėje literatūroje randame kelių autorių darbų, kurie skirtingais aspektais susiję su politine retorika (R. Koženiauskienė, Laura Butkutė, Lauras Bielinis). R. Koženiauskienė tyrinėjo Lietuvos parlamentarų retoriką etiniu požiūriu. Autorė daro išvadą, kad „Lietuvoje pastaruoju metu padaugėjo atvejų, kai politikų kalbos turinys labiau primena užstalės kalbas uždarame verslininkų bičiulių ratelyje, nei profesionalias kalbas įstatymų leidimo ir svarbiausioje tautos atstovavimo institucijoje“.² Autorė taip pat yra palyginusi XVI a. politiko Andriaus Volano ir atkurto Lietuvos Seimo Pirmininko Artūro Paulausko politinę retoriką.³ L. Bieli-

¹ Politinės komunikacijos klubas vienija akademinės bendruomenės narius, siekiančius pagilinti žinias, praktinius įgūdžius ir analitinius gebėjimus politinės komunikacijos srityje, nagrinėti mokslinių tyrimų vertą aktualią politikos problematiką.

² Koženiauskienė, R. Politinė retorika etiniu požiūriu. *Parlamento studijos*. 2005, Nr. 3, p. 110–121.

³ Koženiauskienė, R. Brandaus Lietuvos piliečio paieškos politikų kalbose. *Parlamento studijos*. 2006, Nr. 6, p. 153–166.

nis politinę komunikaciją ir retoriką tyrinėjo iš lingvistinių pozicijų.⁴ Pasak L. Bielinio, politinė komunikacija funkcionuoja kaip kalbinė tikslų ir ketinimų sistema, paremta strategijomis, atliekančiomis tris funkcijas: *instrumentinę* – padeda kontroliuoti klausytojo dėmesį, struktūruoti adresato gaunamą informaciją; *pateisinimo* – remiantis ja aiškinamos kalboje esančių teiginių ir argumentų atsiradimo priežastys; *saviprezentacijos* – skirta norimam politikos įvaizdžiui sutvirtinti, o „politinis tekstas yra komunikacinė priemonė, kurioje didelę reikšmę turi tekstą/kalbą egzistuojantys veiksniai, skirti paveikti adresato (skaitytojo/klausytojo) veiksmus, vertinimus ir situacijos supratimą“. L. Butkutė nagrinėjo frazeologizmų stilistines ir retorines išgales politiniame diskurse.⁵

Per paskutinius 20 metų Lietuvos valstybės vadovų – Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio (1990–1992), Prezidento Algirdo Mykolo Brazausko (1993–1998), Prezidento Valdo Adamkaus (1998–2003 ir 2004–2009) ir Prezidento Rolando Pakso (2003–2004) – bendravimo stilius būdavo aptarinėjamas publicistikoje, rečiau – mokslo darbuose. Prie svarbiausių darbų būtų galima priskirti L. Bielinio atliktą kalbėjimo strategijų analizę politiniame tekste, remiantis Prezidento A. M. Brazausko kalbų pavyzdžiu.⁶ Dar mažiau šiuo lyderio retorikos aspektu yra nagrinėti pirmosios Respublikos vadovai. Šios aplinkybės paskatino aktualią naujo Lietuvos vadovo politinės komunikacijos problemą, iškeltą viešojoje erdvėje, imti nagrinėti praktiniu ir teoriniu lygiais.

⁴ Bielinis, L. Lingvistiniai politinės komunikacijos supratimo aspektai. *Respectus Philologicus*. 2002, Nr. 2.

⁵ Butkutė, L. Frazeologizmų stilistinės ir retorinės išgalės politiniame diskurse. *Lituanistica*. 2008, Nr. 2, p. 44–54 ir Butkutė, L. Frazeologinių junginių stilistinė raiška Seimo stenogramose. *Parlamento studijos*. 2009, Nr. 8, p. 169–178.

⁶ Bielinis, L. Kalbėjimo strategijos politiniame tekste (Lietuvos Respublikos Prezidento A. Brazausko kalbų pavyzdžiu). *Socialinių mokslų daktaro disertacija*. Vilniaus universitetas, 1996, p. 124.

Prezidento–lyderio retorika

Plačiąja prasme retorika⁷ yra vadinamas įtikinėjimo menas. Įtikinėjimo konceptu rėmėsi senovės graikų mokslininkai – Aristotelis, Platonas. Veikale „Retorika“ Aristotelis teigia, jog kalbėjimas yra geriausias ir garbingiausias būdas apsiginti. Taigi pabrėžiamas ne siekis nugalėti, įsitvirtinti, bet garbingas dialogas, įtikinimas argumentais. Gerardas Hauseris retoriką apibrėžia kaip „simbolių valdymą siekiant koordinuoti socialinius veiksmus“. Kiti retoriką sieja su idėjų, vertybių, nuomonių ir įsitikinimų komunikacija.⁸

Kennethas Burke'as aiškina, kad politinė retorika siekiama manipuluoti žmonių įsitikinimais, o pagrindinė politinės retorikos funkcija – žodžiais formuoti pažiūras arba paveikti žmogaus veiksmus. Politiniais pasisakymais siekiama konkretaus tikslo ir stengiamasi vienaip ar kitaip paveikti auditoriją.⁹ Be to, kaip teigia L. Bielinis, komunikavimas politikoje, žiūrint į jį instrumentiškai, netenka neutralumo ir įgyja ne paprastos komunikacijos reikšmę, kai kalbantysis bando perteikti tam tikrą informaciją klausančiajam, bet konkrečios valios ir valdžios realizavimo reikšmę.¹⁰

R. Koženiauskienė politines kalbas skirsto į diplomatinę, agitacinę, mitinginę, karinę patriotinę ir išskiria tris pagrindines viešųjų kalbų funkcijas: informacinę, apeliacinę ir estetinę. Politinių lyderių viešosiose kalbose galima įžvelgti visas tris funkcijas, tačiau labiausiai išryškėja apeliacinė funkcija. Apeliuoti, tai reiškia stengtis paveikti klausytoją. Apeliacinę funkciją R. Koženiauskienė dar vadina impresine, nes ji

⁷ Retorikos terminas kilęs iš graikų kalbos žodžio *rhetor*, kuris reiškia viešai susirinkimuose kalbantį žmogų.

⁸ Atwater, D. Senator Barack Obama: The Rhetoric of Hope and the American Dream. *Journal of Black Studies*. 2007, vol. 38, p. 121–129. Prieiga per internetą: <<http://jbs.sagepub.com/cgi/content/abstract/38/2/121>> [žiūrėta 2010 m. balandžio 19 d.].

⁹ Burke K. *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press, 1969, p. 343. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books>> [žiūrėta 2010 m. balandžio 31 d.].

¹⁰ Bielinis, L. Lingvistiniai politinės komunikacijos supratimo aspektai. *Respectus Philologicus*. 2002, Nr. 2.

„veikia klausytojų valią, mintis, nuostatas, įsitikinimus bei elgesį; šia funkcija siekiama nugalėti auditoriją“.¹¹

Pasak Lerojaus Dorsey, retorinė lyderystė suvokiama kaip lyderystė = vadovavimas, pasireiškiantis per kalbą ir įtikinėjimą.¹² Kai kurie mokslininkai mano, kad lyderystė yra nulemta tam tikrų asmenybės fizinių ir mentalinių savybių – atkaklumo, fizi-

Regina Koženiauskiene: „Prezidentės D. Grybauskaitės retorika yra kario retorika“

nės išvaizdos, socialumo; yra žmonių, tiesiog „gimusių būti lyderiais“. Priešingybė tam – lyderystė, kylanti iš žmogaus užimamų pareigų organizacijoje. Kitų teigimu, lyderiai savo rankose turi galią, kurią suteikia jų šalininkai. Tai vadinamoji charizmatinė lyderystė. Bendrąja prasme lyderystė yra priemonė, per kurią asmuo veikia kitą asmenį ar grupę siekdamas tam tikrų tikslų. Daugelis mokslininkų įtaką sieja su komunikacija. Fairhurst ir Starras teigia, kad lyderystė yra kalbos žaidimas. Taigi lyderystės pagrindas – retorika.

Karnegio technologijos institutas skelbia, kad „kalboje yra dar kažkas, be žodžių, ir šis kažkas turi reikšmę. Ne taip svarbu, ką jūs sakote, o kaip jūs sakote“. Anot Roberto Dentono ir Gario Woodwardo, prezidento statusas siejamas su galia, mitu, legenda ir įtikimumu. Taigi viskas, ką daro ir sako prezidentas, turi prasmę ir ką nors reiškia, turi įtakos. Kiekvienas veiksmas, žodis ar frazė yra suplanuojami ir „apgalvojamas galimas atsakas“. Prezidentinė galia pirmiausia yra įtikinimo

¹¹ Koženiauskiene, R. *Retorika: iškalbos stilistika*. Vilnius, 2001, p. 52–53.

¹² Dorsey, L. *The Presidency and Rhetorical Leadership*. College Station: Texas A&M University Press, 2002, p. 270 p. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books>> [žiūrėta 2010 m. balandžio 19 d.].

galia – per kalbą prezidentas vadovauja šaliai ir siekia įtikinti tautą.¹³ R. Dentonas ir I. Hahnas prezidentystę aiškina kaip retorinę ir įtikinėjimo instituciją, prezidentinė retorika – tai galia pateisinti, legitimizuoti, įtikinti, įkvėpti. Tokiomis politinėmis kalbomis siekiama mobilizuoti visuomenę ir skatinti socialinius veiksmus.¹⁴

Prezidentinėje retorikoje labai svarbi susitapatinimo idėja – prezidentas siekia įtikinti tautą, kad jis susitapatina su jos interesais, o tautos interesus yra susitapatinti su prezidentu.¹⁵

Kaip pastebi J. Cookas, neretai yra spraga tarp to, ko tauta iš prezidento tikisi, ir realių prezidento teisių ir galių, kurias jam suteikia ir riboja Konstitucija. Prezidento buvimas centrine politine figūra reikalauja daugiau galių ir teisių nei jam suteikia Konstitucija. Siekdami užpildyti šią spragą prezidentai pasitelkia retoriką, įtikinimas tampa galios šaltiniu. Anot J. Cooko, konstitucinės prezidento galios ir retorinė lyderystė padeda užtikrinti pusiausvyrą tarp to, ko žmonės tikisi iš šalies vadovo ir ką jis gali.¹⁶

C. Harto manymu, prezidentai įtaką gali išplėsti tik per kalbėjimą, ir dažniausiai per jį gauna atsaką iš tautos.¹⁷ Kerol Gelderman priduria, kad prezidentas, norintis būti ne tik vykdomąja valdžia, bet ir vadovauti tautai, turi būti plepus. Kalbėjimas yra moderniosios prezidentystės pagrindas.¹⁸

¹³ Cheng, M. Constructing a new political spectacle: tactics of Chen Shui-bian's 2000 and 2004 Inaugural Speeches. *Discourse Society*. 2006, vol. 17(5), p. 583–608. Prieiga per internetą: <<http://das.sagepub.com/cgi/content/abstract/17/5/583>> [žiūrėta 2010 m. balandžio 19 d.].

¹⁴ *Ten pat.*

¹⁵ *Ten pat.*

¹⁶ Zarefsky, D. The Presidency Has Always Been a Place for Rhetorical Leadership. *The Presidency and Rhetorical Leadership*. College Station: Texas A&M University Press, 2002, p. 270. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books>> [žiūrėta 2010 m. balandžio 19 d.].

¹⁷ Teten, R. “We the People”: The “Modern” Rhetorical Popular Address of the Presidents during the Founding Period. *Political Research Quarterly*. 2007, vol. 60, p. 669–682. Prieiga per internetą: <<http://prq.sagepub.com/cgi/content/abstract/60/4/669>> [žiūrėta 2010 m. balandžio 19 d.].

¹⁸ *Ten pat.*

Giliausios prezidentinės retorikos tyrimo tradicijos susiformavo Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tai siejama su tuo, kad XX amžiuje prezidentas tapo svarbiausia politinės retorikos figūra. JAV politikos transformacija lėmė moderniosios prezidentystės, kuri dar kitaip vadinama retorine prezidentyste (angl. *rhetorical presidency*), atsiradimą. Nuo Teodoro Ruzvelto ir Vudrovo Vilsono prezidentavimo laikų populiarioji, arba masinė, retorika tapo pagrindiniu prezidentinio valdymo įrankiu.¹⁹ Prezidentai reguliariai ieškodavo visuomenės paramos savo siūlomiesiems įstatymams ir kitoms iniciatyvoms. Nekvestionuojama politinės kultūros dalimi tapo tikėjimas, kad prezidentas turi būti populiarus lyderis. Prezidentams tapo įprasta save ginti viešai, reklamuoti politines iniciatyvas visuomenėje, įkvėpti tautą.²⁰

Žinoma, retorinis prezidentavimas JAV atsirado ne tik dėl institucinių pokyčių, tokių kaip Baltųjų rūmų personalo augimas ar besikeičianti Kongreso narių politinė elgsena, – tai yra sudėtinga šios šalies politikos raidos pasekmė. Prezidentinė lyderystė yra pateikiama kaip priešnuodis prieš „aklavietę“ JAV pliuralistinėje sistemoje ir vaistai nuo „nevaldymo“.²¹

Šiuolaikiniams prezidentams retorika yra tapusi neatskiriamu jų galią ir lyderystę įteisinančiu įrankiu. George'as W. Bushas pasinaudojo retorikos galiomis siekdamas parodyti save kaip moralinį tautos atstovą. Kalboje, pasakytoje Kongrese praėjus keturiems mėnesiams po 2001 m. rugsėjo 11-osios atakų, Šiaurės Korėją, Iraną ir Iraką jis pavadino „blogio ašimis“, kurios kelia grėsmę „pasaulio taikai“. Per tokią retoriką Bushas iškėlė savo autoritetą, pavaizduodamas prezidentą ne tik kaip amerikiečių, bet ir visos žmonijos amžinųjų moralinių vertybių gynėją. Po šios kalbos, kaip rodo apklausos, 91 proc. amerikiečių manė, kad G. V. Busho politika nukreipta teisinga linkme. Tokia retorika neabejotinai sustiprino jo autoritetą ir valdžią.

¹⁹ Tulis, J. *The rhetorical presidency*. Princeton University Press, 1987, p. 209.

²⁰ *Ten pat.*

²¹ *Ten pat.*

Retorika gali atskleisti ne tik lyderio poziciją, bet ir ją sustiprinti – paversti įtaigesne, nei iš tikrųjų suteikta teisės aktais. Pasigirsta nuomonių, kad Lietuvos Prezidentė D. Grybauskaitė savo veiksmais, taip pat ir politine retorika peržengia jai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje apibrėžtas galias ir teises. Kalbant apie Lietuvos konstitucinę sandarą, reikia pažymėti, kad 1998 m. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Lietuva – parlamentinė respublika su „kai kuriais vadinamosios mišrios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumais“. Alvidas Lukošaitis Lietuvos politinę sandarą apibūdino kaip „parlamentinę sistemą su pakankamai dideles galias turinčiu prezidentu“.²²

Konstitucija aiškiai apibrėžia Lietuvos prezidento galias, tačiau praktikoje tas galias gali susilpninti arba išplėsti politinė šalies kultūra, dominuojanti ideologija, santykiai su piliečiais. Pasak A. Lukošaičio, politinei kultūrai gali būti būdingas didelis piliečių nepritarimas tokiems demokratinams institutams kaip politinės partijos bei jų valdymas ir vyrauti pritarimas personifikuotai politikai ir „stipriam“ prezidentui. Arba atvirkščiai. Taigi politinės kultūros „prezidentacijos“ ir „parlamentarizacijos“ tendencijos gali kaitaliotis.²³

Politinės komunikacijos klubo diskusijos

Prezidentės D. Grybauskaitės politinė retorika jau nuo inauguracinės kalbos (2009 m. liepos 12 d.) sulaukė didesnio politologų, politikų, apžvalgininkų dėmesio, palyginti su buvusių prezidentų pranešimų sklaidos stiliais ir forma. Štai keletas ištraukų iš Prezidentės D. Grybauskaitės kalbų ir pasisakymų, viešojoje erdvėje sulaukusių didesnio dėmesio ir vertinimo:

„Kritikuokite valdžią – ir mane, kaip jos dalį, jei to reikia! Bet ne-

²² Lukošaitis, A. *Lietuvos Respublikos prezidento galios ir rinkimų pažadų realizavimo galimybės*. Pranešimas, 2003. Prieiga per internetą: <www.tspmi.vu.lt/files/mokslkonfer/lukosaitis_2003.doc> [žiūrėta 2010 balandžio 19 d.]

²³ *Ten pat*.

pamirškite: nuo valdžios kritikos iki valstybės griovimo gali būti tik vienas žingsnis. Tuščia kritika neišspręs nei vienos problemos“.²⁴

„Man reikia Vyriausybės, kuri galvotų apie šalį, kuri darytų tai, ką privalo daryti šioje situacijoje Vyriausybė, ir atsakingai siektų rezultatų. Tai yra dirbtų ir mažiau šnekėtų. To prašau ir reikalauju iš šitos Vyriausybės“.²⁵

„Dabartiniai ministrai gal ir ne tokie šaunūs, bet bent jau nevagia“.²⁶

„Užsienio reikalų ministras ne visuomet girdi, ką sako prezidentė, ir aš jam priminiau, kad jis tai turi daryti, nes tai yra mano konstitucinė teisė, ir girdėti prezidentę užsienio reikalų ministrams privaloma“.²⁷

Viešojoje diskusijoje „Prezidentės D. Grybauskaitės politinė komunikacija ir retorika“²⁸ pastabų ir įžvalgų pateikė Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto profesorė Regina Koženiauskienė, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas Lauras Bielinis, politikos apžvalgininkas ir interneto portalo lrytas.lt vyriausiasis redaktorius Rimvydas Valatka, politikos apžvalgininkas Vladimiras Laučius; renginį stebėdami polemikoje dalyvavo publicistai, akademinės bendruomenės nariai.

²⁴ Lietuvos Respublikos Prezidentės D. Grybauskaitės inauguracijos kalba Seime. Prieiga per internetą: <http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/kalbos/lietuvas_respublikos_prezidentės_dalios_grybauskaitės_inauguracijos_kalba_pasakyta_iskilmingame_seimo_posedyje.html>

²⁵ D. Grybauskaitė: „Man reikia Vyriausybės, kuri dirbtų ir mažiau šnekėtų“. *BNS*. 2010, sausio 18. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/>>

²⁶ Razmaitė, I. Prezidentė: ministrai gal ne tokie šaunūs, bet nors nevagia. *Verslo žinios*. 2009, liepos 20. Prieiga per internetą: <<http://vz.lt/>>

²⁷ D. Grybauskaitė: užsienio reikalų ministras mane „ne visuomet girdi“. *BNS*. 2010, sausio 4. Prieiga per internetą: <<http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/d-grybauskaitė-uzsienio-reikalu-ministras-mane-ne-visuomet-girdi-256379>>

²⁸ Diskusija surengta Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Politinės komunikacijos klube 2010 m. vasario 18 dieną.

R. Valatka, rašydamas komentarus, auditorijos yra pastebimas kaip apskritai aštrus politinės valdžios ir atskirų jos veikėjų kritikas. Tad pabrėždamas retoriką kaip įtikinėjimo ir žodžio meną, kuriuo politikai kuria savo populiarumą visuomenėje ir įtvirtina savo politinį legitimumą, R. Valatka pažymėjo, jog politikas, siekdamas populiarumo, nebūtinai turi kalbėti tiesą, svarbiausia esą „yra net ne ką pasakyti, bet – kaip tai pasakyti“²⁹.

Rimvydas Valatka: „Svarbiausia yra net ne ką pasakyti, bet – kaip tai pasakyti“

Kalbėdamas apie politinę retoriką Lietuvos viešojoje erdvėje V. Laučius išskyrė tris pagrindinius politinės retorikos šaltinius. Pirmiausia – tai politinė visuomenė, kurią sudaro rinkėjai ir politikai. Kitas politinės retorikos šaltinis yra oligarchai, kurie savo politinę galią skleidžia ne patys tiesiogiai, bet per savo valdomas žiniasklaidos priemones. Trečiasis politinės retorikos šaltinis – valstybės tarnybos atstovai, apimantys administracinį elitą, diplomatinę valdžią, specialiąsias tarnybas ir kt. Šie politinės galios atstovai viešojoje erdvėje paprastai labai nesireiškia ir juos girdime rečiau.

Vertindamas D. Grybauskaitės retoriką V. Laučius teigė, jog Prezidentė, kaip ir visos politinės galios šaltinis, „kalba tai, ką nori išgirsti žmonės“³⁰. Prelegentas siūlė atkreipti dėmesį, kad D. Grybauskaitę išrinkę žmonės nori girdėti griežtus ir dažnai gana agresyviai pasakomus teiginius bei pasisakymus, kurie kartais primena Rusijos vadovų reto-

²⁹ Šaltinis: Prezidentės D. Grybauskaitės politinė komunikacija ir retorika. Politinės komunikacijos klubo diskusija. 2010-02-18. *Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto audioarchyvas* (irašas).

³⁰ *Ten pat.*

rikos stilių. Šiai nuomonei pritarė ir R. Valatka, teigdamas, jog Prezidentę išrinkę žmonės būtų jos nesupratę, jeigu D. Grybauskaitė būtų prabilusi tokiu pačiu stiliumi kaip buvęs Prezidentas Valdas Adamkus.

Prof. R. Koženiaskienė atkreipė dėmesį, jog „Prezidentės D. Grybauskaitės retorika yra kario retorika“.³¹ Pasak jos, apie tai galima spręsti iš vartojamų gramatinių formų, leksikos, gana įsakmių pirmojo asmens formų. Tokia retorika „visiškai atitinka Prezidentės charakterį ir rinkimų metu dalytus pažadus“, kuriuose buvo sakoma „kovosiu“. Pašnekovės teigimu, šalies vadovė tarsi stengiasi įvykdyti rinkėjams duotus pažadus, o su tokia kario retorika puikiai siejasi D. Grybauskaitė būdingas kalbos lakoniškumas ir glaustumas.

VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas L. Bielinis sutiko, kad kario retorika demokratinėje visuomenėje tam tikrose situacijose yra neišvengiama, pavyzdžiui, kai valstybėms kyla pavojus ir šalies vadovas privalo elgtis ir kalbėti kaip karys. Tačiau kario retorika esą „yra logiška retorika, kurioje visuomet išreikštas aiškus tikslas, siekis, numatomas rezultatas“.³² Šių dalykų D. Grybauskaitės retorikoje prelegentas teigė labiausiai pasigendąs, nes joje, anot L. Bielinio, pagrindinis akcentas – ne siekiamam tikslui pranešti, bet grasinimui, pavojaus sukėlimui, įtampos formavimui ten, kur jos visai nereikėtų formuoti: „kadangi Prezidentė turi gerą tribūną ir politinę poziciją, tokia retorika leidžia sukurti didžiulį dėmesio intensyvumą, pranešimams suteikti papildomų reikšmių, skirtingų interpretacijų“. Šiuo atveju klausydamiesi politologo vertinimų jau galime palyginti su Dentono ir Woodwardo paminėtu teoriniu apibendrinimu, kad esą „*galimas atsakas*“ į veiksmą ir žodį visada apgalvojamas.

Tuo tarpu R. Valatka pažymėjo, kad taikos sąlygomis labai sudėtinga vertinti demokratiškai išrinktą politiką per kario retoriką. Tačiau šiai nuomonei nepritarė V. Laučius, cituodamas vokiečių teisės ir politikos filosofą Carlą Schmittą, kuris politikos esmę apibrėžė per konf-

³¹ *Ten pat.*

³² *Ten pat.*

likimą. Etikoje yra skirtis tarp to, kas gražu ir negražu, moralėje – tarp to, kas gera ir bloga, o politikoje politiškumo esmę atskleidžia skirtis tarp draugo ir priešo. Remdamasis C. Schmittu V. Laučius teigė, jog D. Grybauskaitės retorika yra politiška, nes yra įvardijami priešai, apie juos kalbama, jų atžvilgiu elgiamasi kariškai, tačiau tai yra konfliktas ne tarp kariaujančių kariuomenių, o idėjų ir pažiūrų kova. Būtent to diskusijos dalyvis labiausiai pasigedo Prezidentės viešojoje erdvėje išsakomoje retorikoje.

Diskusijoje V. Laučius pabrėžė, kad prezidento rinkimų kampanijos metu D. Grybauskaitė pasirinko strategiją neatskleisti savo pažiūrų, nes esą „taip yra didesnė tikimybė nepadaryti klaidų“. Tačiau jau po rinkimų stinga retorikos, leidžiančios suvokti valstybės vadovo politines pažiūras, juo labiau kad Prezidentė nepriklauso jokiai partijai ir jai negalima priskirti vienos ar kitos politinės partijos pasaulėžiūros.

Vertinant D. Grybauskaitės vartojamas retorines priemones, manieras, argumentų pasirinkimą bei psichologinės įtampos modeliavimą kalbėjimo metu, doc. L. Bielinui susidaro įspūdis, jog „Prezidentė aplink save yra išsikavusi apkasą ir visur mato pavojus“³³. Be to, anot jo, dėl D. Grybauskaitės vartojamų trumpų, tam tikra administracinė įgudusio žmogaus maniera sakomų tezių, lieka neaišku, ką tiksliai ji nori pasakyti. Prezidentė pasako tik kontūrą, erdvę su kontūru, kurią žmonės užpildo savo lūkesčiais.

V. Laučius priminė ne kartą D. Grybauskaitės viešai išsakytą raginimą: „Mažiau kalbų, daugiau darbų“. Anot politikos apžvalgininko, tokios kalbos visiškai netinka politikui, nes politika pirmiausia yra kalbėjimas.

Diskusijos dalyviai pateikė galimų Prezidentės retorikos prognozių. Kaip ir kodėl keisis valstybės vadovės retorika? V. Laučius iškėlė prielaidą, kad Prezidentės kalbų retoriką diktuoja ekonominis sunkmetis ir jam praėjus D. Grybauskaitės tonas turėtų pasikeisti. Be to, ilgainiui Prezidentės kalbose esančią tuštumą turėtų užpildyti politinių pažiūrų

³³ *Ten pat.*

turinys, iš kurio bus galima vertinti tikrąsias D. Grybauskaitės politines nuostatas.

Prof. R. Koženiauskienė teigė, kad Prezidentės retorika keisis kartu su pokyčiais valstybėje: „Ankstesni prezidentai dažnai buvo kritikuojami už pasyvumą, o D. Grybauskaitė – aktyvi veikėja, nepraleidžianti progos pasisakyti; Prezidentė žadėjo: „būsiu aktyvi prezidentė“, tai tokią ji ir yra“.

R. Valatkos manymu, D. Grybauskaitės politinė retorika neturėtų kisti – pasikeis tik visuomenės požiūris į Prezidentę. Prelegentas D. Grybauskaitės politinę retoriką prilygino „teatrui, kuris kol kas yra įdomus žiūrovams, tai yra – visuomenei“.³⁴ R. Valatka atkreipė dėmesį į praktinį ryšių su visuomene aspektą, kai publika įpranta prie informacijos: „žmonės susigyvena su kiekvienu teatru, o tada pradeda jį vertinti kritiškai“, todėl esą D. Grybauskaitės gerbėjų gretos ilgainiui mažės.

Taigi apžvelgę praktinę politinės retorikos atvejį pasaulio teorijos ir politinės kultūros kontekste, galime sukurti keletą esminių apibendrinimų.

Vietoje išvadų – apie teorijos ir praktikos sąlytį

Politikams retorika yra jų politinio statuso legitimizacijos įrankis, politinę valdžią ir galią įtvirtinantis instrumentas. Šiais laikais politiko įvaizdis, kuris dažniausiai atsiskleidžia per politinę retoriką, dažnai rinkėjams tampa svaresniu argumentu balsuoti už vieną ar kitą kandidatą negu nuosekliai parašytos ir logiškai pagrįstos rinkimų programos. Todėl šiandien politikai tarpusavyje varžosi ne politinėmis programomis ar ideologinėmis nuostatomis, o savo retorikos stilistika ir kuriamais įvaizdžiais, kurie dažniausiai ir nulemia žmonių politinius pasirinkimus rinkimų metu.

Naujausiame politinės komunikacijos amžiuje, kuomet politikams svarbiausias tampa gebėjimas save pateikti ir parduoti masėms, politi-

³⁴ *Ten pat.*

nės retorikos tyrimai tampa vis labiau aktualūs ir svarbesni. Pastebimas visuomenės ir mokslininkų susidomėjimas šia sritimi teikia vilties, jog artimiausiu metu sulauksime platesnių studijų, išsamiau nagrinėjančių Lietuvos politikų komunikacijos ir retorikos raišką.

Juolab kad pačios politinės retorikos tradicijos mūsų šalyje dar tik formuojasi, ypač kalbant apie šalies vadovų – prezidentų politinio kalbėjimo tradiciją, nes šiuo metu pareigas eina tik ketvirtasis po Nepriklausomybės atkūrimo visuotinai žmonių išrinktas šalies vadovas. Kiekvieno iš iki šiol buvusių prezidentų retorika ir kalbėjimo stilius gana žymiai skyrėsi, o kiekvienas iš jų įnešė savo dalį į Lietuvos politinės retorikos tradicijos kūrimą, todėl tik nuoseklūs tyrimai gali atskleisti šalies vadovų politinės retorikos raidą ir pokyčius.

PRACTICAL PROBLEMATIC OF POLITICAL COMMUNICATION: PECULIARITIES OF THE PRESIDENT D. GRYBAUSKAITĖ'S RHETORIC

ANDRIUS ŠUMINAS, AURELIJA VERNICKAITĖ

Summary

Keywords: political rhetoric, rhetoric of a leader.

The article is intended to analyze the practical problems of political communication, to wit the peculiarities and importance of rhetoric used by political leaders. The paper provides a review on the President D. Grybauskaitė's rhetoric,

itself an interesting and problematic case of Lithuanian political rhetoric. Further, a synopsis of the rhetoric of political leaders and presidents is set out, along with the role of rhetoric per se in the processes of political communication.